

# Det Grønlandske Selskab set gennem dets årsskrift 1905-1952

Det Grønlandske Selskab blev til i en turbulent periode. Omkring århundredskiftet 1900 var forholdene i Grønland og ikke mindst KGHs forvaltning af dem under skarp beskyldning i Danmark. En kort beskrivelse heraf findes i min bog fra 1983 s. 21-26.

I den situation blev den til tider unuancerede kritik for meget for en kreds af danske tjenestemænd i Grønland. Og de stiftede Det Grønlandske Selskab den 4. november 1905 for at forsvare deres interesser. Årsskriftets første nummer, 1906, bragte selskabets program, hvor samlingsmærket angives at være: *kærlighed til Grønland og den indfødte befolkning og forestående arbejde for det materielle og kulturelle fremgang*, samt være et værn mod alt for energiske udslag af den nys vågnende almindelige interesse.

De første vedtægter var mere specifikke:

*Selskabets formål er at samle de i administrationen af Grønland nu eller tidligere ansatte personer og – ved den sagkundskab, som foreningens medlemmer måtte have erhvervet til forholdene i de danske kolonier i Grønland og i disses styrelse – tillige at være*

*et organ, gennem hvilket spørgsmål, der angår grønlændernes vel, eller som kan være til gavn for de i administrationen ansatte danske, kan finde en alsidig og kyndig behandling og derigennem eventuelt blive til nytte for Grønland.*

Formålsparagraffen nævnte grønlændernes vel først, men overså ikke initiativtagernes egeninteresse. Hovedsagen var dog redelig besked om Grønland.

At det var en særlig forening fremgår også af vedtægterne. Det var nemlig ikke alle og enhver, der kunne blive medlem.

I § 1 i de oprindelige vedtægter hed det:

*Selskabet består af mænd, der er eller har været ansatte i koloniadministrationen som inspektorer, læger, præster, overbetjente, udstedsbestyrere, skibsofficerer og derværende til administrationen hørende personale.*

Det var lige før selskabet lignede en faglig organisation for det overordnede personale. Ikke alene var medlemskredsen begrænset til de overordnede ansatte eller tidligere ansatte i 'koloniadministrationen', som det ubekymret hed i de dage, men om hver ny optagelse



Det grønlandske Selskabs julesammenkomst december 1932.

skulle der balloteret, dvs. stemmes. En lille mulighed for særligt interesserede åbnedes i § 3, der tillod optagelse af andre med anden tilknytning til Grønland, men så med kvalificeret flertal. Og det var jo heldigt nok, idet det gav medlemsskab til et senere så prominent medlem som cand. phil. Knud Rasmussen, forfatter.

Selskabet åbnede sig dog hurtigt op for flere. I 1911 blev det kvinder tilladt at være medlem. Og ud over anden tilknytning til Grønland kunne nu også optages personer, som havde vist særlig interesse for grønlandske forhold, dog stadig med kvalificeret flertal. Det gav plads til en gruppe, der gennem tiderne

har spillet en fremtrædende rolle i selskabets ledelse: akademikerne. F.eks. dr. phil. K.I.V. Steenstrup iflg. medlemslisten fra 1912, der også rummede 5 kvinder. Det var dog først i 1920-erne akademikerne rykkede ind i selskabets bestyrelse, hvis man da ser bort fra den første formand (1906-10) lægen C. Lorentzen, der havde en fortid som læge ved Arsuk 1886-87.

Selskabets lukkede karakter og dets selvpåtagne rolle som talerør for grønlandske interesser forblev ikke uanfægtet blandt alle medlemmer. På decembermødet i 1919 undsagde lederen af Arktisk Station i Godhavn, Morten P. Porsild, kraftigt selskabets image som

grønlandskyndig instans og dets rolle som talerør for danske i Grønland. De ville selv vælge deres talsmænd, hævdede han. I øvrigt fandt han selskabet for meget i lommen på Grønlands Styrelse (dækning af visse udgifter, der afholdtes af Grønlands Fællesfond) og at dets egentlige dagsorden var at bevare Grønland for Danmark. Han opfordrede til at åbne selskabet for enhver interesseret og så undlade at optræde som autoritet i grønlandsspørgsmål.

Trods det kraftige angreb var selskabet storsindet nok til at trykke Porsilds indlæg i 1919 årsskriftet, hvor det også svarede på kritikken. Den blev stort set afvist. Hvis alle og enhver kunne blive medlem, bortfaldt jo grønlandssagkyndigheden, var argumentet. I øvrigt vedgås formålet bl.a. at 'stå beredt til at tage en kamp op for Grønlands bevarelse under Danmark, hvis farer skulle true' (s. 77). Morten Porsild svarede i februar 1920, at han ikke vil være medlem af en forening, der får penge af grønlændernes kasse. Det blev øjensynligt ved truslen, for også i årene derefter optrådte Morten P. Porsild på medlemslisterne.

I 1925, hvor selskabet var nået op på 315 medlemmer, blev der åbnet op for næsten alle og enhver, dog delt i 2 klasser. Klasse A omfattede den oprindelige medlemsgruppe + personer med barndom eller ophold i Grønland på mindst 3 år. Desuden sådanne som i Danmark videnskabeligt eller praktisk arbejdede med grønlandske forhold. Klasse B var alle andre. Medlemskab skulle indstilles af allerede medlemmer, heraf 1 i klasse A. Bestyrelsen afgjorde klasse og om

medlemskab skulle accepteres. Medlemslisten 1925 var delt i 224 A- og 107 b-medlemmer.

De to klasser holdt kun et år, idet det på især Peter Freuchens indtrængende forslag faldt bort i 1926.

*I selskabet kan optages mænd og kvinder der er eller har været knyttet til eller nærer interesse for Grønland. Indmeldelse sker skriftligt til bestyrelsen ved 2 medlemmer af selskabet. Bestyrelsen afgør, om optagelse kan finde sted.*

hed det i § 2.

Vedtægtsændringer i 1946 åbnede mulighed for institutioner og selskaber for et støttemedlemskab. Desuden forsvandt kravet om tilknytning til Grønland som en af betingelserne for medlemskab. Nu var 'interesse for Grønland' tilstrækkeligt (§ 2). Bestyrelsen skulle dog stadig godkende en medlemsansøgning, før optagelse kunne ske (§ 2 og 3). Formålsparagraffen undlod nu enhver henvisning til de i og med Grønland arbejdende medlemmer.

Det var først i 1969, at der blev generel adgang til medlemskab uden prøvelse af det nye medlem.

Selskabets virksomhed udøvedes gennem medlemsmøder, udgivelse af et tidsskrift (1906-1952 som årbog, derefter som 4-10 hæfter årligt) og udgivelse af en skriftrække. Det er tanken her at lade udgivelserne være grundlag for at tegne et billede af selskabets aktiviteter. Årsskriftet er nyttigt hertil, fordi det udover diverse artikler også havde en beretning fra bestyrelsen med korte – sommetider længere – referater fra møderne og derudover lister over medlemmerne.



Stud.mag Inge Parbøl, senere mag.art i eskimologi Inge Kleivan, blev i 1951 af bestyrelsen fundet værdig til optagelse i Selskabet. Se lovene § 2.

### Medlemmer

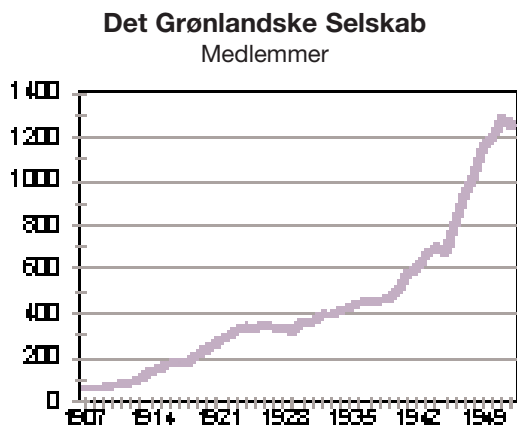
Frem til 1924 var det fulde medlemslister og derefter lidt usystematisk til- og fragåede medlemmer. Fulde lister eksisterer dog for 1929, 1936, 1940-43 og 1946.

Medlemstallet steg støt fra 65 i 1908 til 1256 i 1946. Den stejleste stigning under og efter krigen.

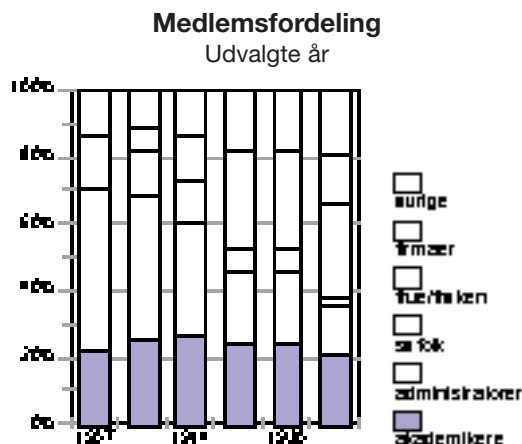
Fra medlemslisternes titelangivelser kan der fås et fingerpeg om, hvem medlemmerne var. Som i så mange foreninger var der medlemmer fra alle samfundslag. Fordelt på store grupper viser figur 2 administratorernes synkende andel. De fleste af fruene kunne godt

placeres ind under deres mands stilling ved hjælp af fælles adresse, men det er ikke gjort her, da frøkenerne tiest ikke kan, på grund af egen adresse.

Grupperne er ikke helt gensidig udelukkende. Her er anvendt medlemslisterens angivelse. En akademiker kunne jo udmærket være administrator også. Alle læger og præster og ingeniører er i denne kategori. Som administratorer er samlet ikke alene KGHs og Grønlands Styrelses personale, men også titlen direktør og kontorchef uvist hvor de virkede. Søfolk omfatter skibsførere, kaptajner og styrmænd o.l.



Figur 1. Antal medlemmer.



Figur 2. Fordeling af medlemmer. 1907-1946.

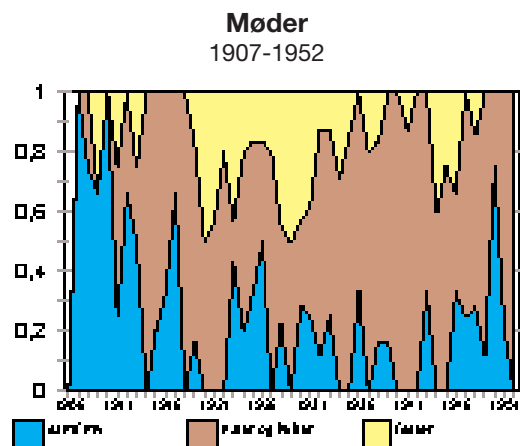
Det er ikke undersøgt, hvordan selskabet skilte sig ud fra andre lignende foreninger og selskaber i dets medlems-sammensætning, men det genspejler i hvert fald ikke en proportional fordeling af grupperne i det danske samfund. Dertil er der alt for få håndværkere, bønder og arbejdere.

### Møder

Gennem de allerfleste år var møder for medlemmerne i et nogenlunde fast skema. De første år frem til 1920 en 4-8 møder pr. år. I 20-erne det dobbelte, mens møderne fra 1930 lå på 5-9. De to sidste krigsår dog kun 4 og 7. På grund af den dårlige trafiksituation, bemærkedes det. Indtil 1952 holdtes der 6-9 møder om året.

Møderne kan opdeles i forskellige typer. Tælles mødernes emner op på 3 hovedkategorier: samfund mv. inklusive stor og lille politik, og samfundsforhold i øvrigt herunder sundhed og skole; natur og kultur; samt selskabeligt samvær, ses fordelingen på figur 3.

Det ses, at selskabet i de første 10 år især beskæftigede sig med samfundsforhold, der så senere i midten af tyverne omkring den nye lovgivning og igen efter krigen fyldte en del. I de 'fredelige' perioder ind imellem kunne man så hengive sig til naturhistoriske, historiske og kulturelle emner. De festlige samvær blomstrede især i mellemkrigstiden, ofte med dans.



Figur 3. Fordeling af møder i Det Grønlandske Selskab 1907-1952.

## *Samfundsforhold*

### Erhverv:

Nogle holdt sig meget snært til formålsparagraffen og behandlede forslag til foranstaltninger i Grønland. Således i 1907 om fredning af edderfugle og i 1910 om fåreavl og eksportfiskeri og forslag til bedre boliger til grønlanderne. Selskabet syntes, at administrationen skulle stille lånemuligheder til rådighed for grønlanderne. Det sidste blev faktisk til noget, idet landsrådene i 1911 vedtog at åbne landskasserne til det formål også. Rational hvalfangst, dvs. for at eksportere produkterne, debatteredes heftigt i 1912-13. En hel del af indlæggene findes som artikler i årsskriftet fra disse år. Husdyrhold var på dagsordenen i 1906 og 1919, hvor det afsatte 3 debatindlæg i årsskriftet. Emnet er på bane igen i 1926 og specielt om fåreavl i 1935.

Herefter ebbede egentlige erhvervs-mæssige debatter ud. Ad Jensen orienterede dog ved flere lejligheder om fiskerierne i Grønland, således i 1907, 1910, 1913, 1926 og Paul Hansen i 1931.

Økonomiske emner indgik dog i de generelle debatter om Grønland.

Lige efter formålsparagraffen om at virke til gavn for de ansatte i Grønland var også debatten om loven om løn- og pensionsforhold ved KGH af 1912. Den gik ud på at nedsætte afbrændingspræmierne (bonus for udvundet tran) mod en forhøjelse af de faste lønninger. Det gik ud over indtjeningen på de gode steder for bestyrere og assistenter, men stillede betjentene på de mindre steder gunstigere end før. Sagen blev diskuteret i april 1913. Selskabet nedsatte et udvalg, der i 1915 i en 20

sider lang betænkning gennemgik forholdene, og bad om en revision af den skuffende lov for at yde en retfærdighedsgerning overfor de grønlandske overbetjente, som det blev udtrykt (årsskrift 1915 s. 1-40).

Selskabet mente selv, at det var denne indsats, der i 1916 resulterede i mulighed for 'opdragelsestilskud' for børn, der sendtes til Danmark til videre skolegang. Sagen var jo, danske forældre i Grønland enten selv eller ved lærerinde, ofte på delebasis, forsøgte at give deres børn dansk skoleundervisning til det ca. 10. år. Så sendtes de ofte til Danmark til videre skolegang, boende på kostskoler eller hos familie. Forældrene så dem så først igen, når de var blevet studenter, hvis de kom så langt, medmindre forældrene i mellemtiden havde været hjemme på permission, som det hed. Ordningen blev flittig benyttet. Bilagene til finanslovene herefter rummer mange af den slags 'tilskud til kolonibestyrer XXs børns skolegang'. Dog ikke i et omfang, der dækkede alle danske børn i Grønland.

Lønningsloven blev taget op igen i 1918. Selskabets bestyrelse rettede henvendelse til lønningskommissionen til støtte for den i 1917dannede 'Overbetjentforening i Grønland'. Det handlede om højere lønninger. Jeg har ikke undersøgt, om selskabets forslag havde nogen effekt, men det havde dog gjort noget.

### Politik:

Andre samfundsforhold toges også op. 1908-loven, der indførte landsråd og kommuneråd i Grønland var til behand-

ling i 1908, og selskabet udtaler sin stærke tilslutning hertil. Der var dog ikke udelt begejstring hos alle medlemmer. Provst C.W. Schultz-Lorentzen havde et andet sted heftigt angrebet den grønlandske administration, og det debatteredes i selskabet i januar 1911, hvor lægen Th.N. Krabbe gik i rette med ham. Foredrag og replikker trykt i årskriftet samme år. Politik kom der også ud af selskabets støtte til H. Olriks plan om at kolonisere Scoresbysund i 1915, selvom det ikke blev med vestgrønlandere, som han foreslog. Det skete først i 1925 ud fra andre bevæggrunde end overbefolkning på vestkysten. 1. Verdenskrig gik mærkeligt upåagtet hen for selskabet. Ingen møder handlede om krigen. I 1916 blev selskabet dog bedt om en udtalelse om betydningen for Grønland af den amerikanske erklæring samme år. Det er den, hvor USA erklærer *ikke at ville modsætte sig, at den danske regering udvider sine politiske og økonomiske interesser til hele Grønland*. Den går selskabet stærkt ind for, især er den af betydning for Thule og nogle områder i Østgrønland, hvor norske fangstmænd færdedes. Andre steder kunne *'højhedsref'* være lige meget, mener det. Det gjaldt Nordostrundingen og Blossvillekysten mellem Ammassalik og Scoresbysund. Det er interessant, at selskabet forstår forespørgslen som en sag om suveræniteten. Det handlede erklæringen strengt taget ikke om, men om afspærring.

Debat blev der også om student Jón Dúasons forslag om at genrejse nordbokolonien i Grønland. Han fik lov at fremlægge sine ideer på et møde i 1917. De gik nærmest ud på at oprette en af-

sondret landbrugskoloni ved Narssaq, befolket af især islændinge. Den milde hovedrysten over for Dúasons fantasier om frodighed og muligheder lyser ud af de meget sagkyndige modindlæg i debatten. Ingen var for og slet ikke for hans tanker om at holde sagen uden for landsrådenes indflydelse. Kolonien skulle jo ikke være en del af det grønlandske samfund, havde han hævdet. Næstformanden, kaptajn H.V. Bang, sluttede sit indlæg med at beundre Hr. Dúasons mod til overhovedet at fremsætte 'et forslag, hvis umodenhed var ret utvivlsomt' (Årsskrift 1917 s. 120).<sup>1</sup>

Haagsagen, striden med Norge om områder i Østgrønland, gik ikke upågtet hen over selskabet. Det begyndte i tyverne, da Danmark i lyset af den amerikanske erklæring, der fik tilslutning fra en række lande, dog ikke Norge, udstrakte sin administration til hele Grønland, altså afspærrede landet, så ingen kunne få adgang uden tilladelse. Det protesterede norske fangstfolk mod, og i 1924 blev der indgået en kontrakt med Norge om, at nordmænd godt måtte fange i Østgrønland, fra Lindenovsfjorden til Nordostrundingen, dog undtaget Ammassalikområdet og Scoresbysund, hvis en dansk koloni senere blev anlagt der. Danmark fastholdt suveræniteten, og Norge fik lov at fastholde sin opfattelse, at det var ingenmandsland, og nærmest norsk, hvis O-status skulle ændres. Selskabet var på det tidspunkt inde i et skarpt opgør om 1921-betænkningen (se nedenfor), men fik alligevel i marts 1924 en medlemsforsamlings tilslutning til en protest mod aftalen. Især fordi den sydligste strækning helt op til

Scoresbysund blev anvendt af grønlænderne, påpegedes det, så aftalen var et indgreb i deres rettigheder og ville volde et føleligt afbræk i deres livsbetingelser. Den høje regering og rigsdag opfordres til ikke at ratificere aftalen (årsskriftet 1923-24 s. 71-72). Selskabet havde åbenbart fået andre tanker om strækningen mellem Ammassalik og Scoresbysund, da det jo i 1915 havde kendt det uden særlig interesse (se ovenfor). I øvrigt var selskabet her helt på linie med de grønlandske landsråd, der i nogle for den tid usædvanlige skarpe vendinger protesterede: Danmark havde *'tilintetgjort alle de forventninger, som grønlænderne havde næret til Danmark om fremtiden'* hed det i Nordgrønlands landsråd 1925 (Beretn. og Kundg. 1925 s. 301-04). Loyaliteten var øjensynlig ved at nå sin grænse.

Det ovenfor omtalte opgør i 1924 var en udløber af debatten om 1921-betænkningen, der lagde op til den nye styrelseslov i 1925. Eftersom fællesstyrelsen af 1912 bestemte, at et udvalg af mænd i det væsentlige i aktiv grønlandsk tjeneste skulle drøfte de grønlandske anliggender senest 10 år efter, havde sagen selskabets højeste interesse. Det var jo netop sådanne, selskabet var dannet af og for. 20 af udvalgets 23 medlemmer var da også medlemmer af selskabet, herunder 2 fra bestyrelsen, formanden kommandør R. Hammer og kolonibestyrer Ole Hastrup. Det var dog ikke borgen for høj enighed i udvalget. På en række spørgsmål, 43 faktisk, delte det sig i større og mindre mindretal på kryds og tværs. Selskabet diskuterede betænkningen på 2 møder i 1922. Der var der også mange

delte meninger. Alle var dog glade for den klare målformulering i betænkningen (s. 15):

*'Det hovedformål, som efter udvalgets mening bør sættes, er grønlændernes udvikling til selvstændighed, det vil sige en sådan modenbed i moralsk og økonomisk henseende, at de kan blive i stand til at leve i fri forbindelse med den øvrige verden, når landets nuværende afsondringstilstand engang i fremtiden ophører.'*

Nogle i debatten havde måske fremsat bemærkninger om, at selskabet måske ikke skulle blande sig i en så politisk sag. I hvert fald sluttede formanden, Louis Bobé, mødet den 23. februar 1922 med helt programmatisk at erklære:

*'Det grønlandske selskab har et andet og større mål end det, kun at samle sine medlemmer til selskabelighed og pleje gamle minder. Dets autoritet i alle spørgsmål af vital betydning for land og folk og de til landet knyttede, bør søges hævdet og øget af al evne. Selskabet både kan og bør være et værn og væрге for Grønlands samhørighed med Danmark.'*

På den baggrund fremsendte bestyrelsen en udtalelse til rigsdagsudvalget, der indeholdt en kritisk bemærkning om, at udvalget var sammensat af direktøren, og derfor ikke et udtryk for de herskende meninger om Grønland. *'Udvalgets anskuelse om fællesstyret turde derfor være ret værdiløse'*, hed det. Det var faldet direktøren, Daugaard-Jensen, så meget for brystet, at han på generalforsamlingen 28. januar 1924 krævede en undskyldning, ellers ville han melde sig ud! Passusen om fællesstyret krævede han tilbagekaldt (årsskrift 1923-24 s. 66). Det måtte bestyrelsen lige tænke over. På

den fortsatte generalforsamling 6. februar 1924 tilbageviste bestyrelsen kritikken og ville ikke tilbagekalde noget som helst, dog kunne udtrykket 'ret værdiløse' godt erstattes af et mere afsvækket udtryk. Det var jo ikke ment krænkende over for nogen. Daugaard-Jensens undsigelse i januar af selskabets ret til at udtale sig 'politisk', blev der eftertrykkeligt lagt afstand til.

*'Det synes uforståeligt, at et selskab, der er dannet for at interessere sig for forholdene i et land, vi alle har part i, ikke må beskæftige sig med dette lands sociale og økonomiske interesser. For et sådant selskab bliver der kun dans og selskabelighed tilbage'.*

Daugaard-Jensen pakkede sammen og frafaldt indsigelsen, men 4 bestyrelsesmedlemmer var blevet så fortørnet, herunder formanden, Louis Bobé, at de nedlagde deres mandater! Men selskabet bar ikke nag. I 1937 blev Daugaard-Jensen æresmedlem.

I 1931 'okkuperede' Norge et område i Østgrønland nord for Scoresbysund. Dvs. 5 norske fangstmænd plantede det norske flag og erklærede området for norsk. Det bakkede den norske regering op. Senere 'okkuperede' den på samme måde et område syd for Ammassalik, da Danmark havde indbragt sagen for den internationale domstol i Haag. Det berørte naturligvis det grønlandske selskabs medlemmer, men under selve sagen 1931-33 holdt det dog lav profil. Folketingsmand Victor Pürschels redegørelse for sagens juridiske aspekter på et møde i oktober 1931 var blot refereret med nogle få liner. Men i 1933, efter dommen, der tilkendte Danmark al ret, holdt selskabet et festmøde med bal

bagefter til kl. 2, bemærkedes det, og festtalerne blev offentliggjort i årsskriftet 1932-33.

2. Verdenskrig blev en stille tid for selskabet. Forbindelsen til Grønland var jo afbrudt. Mødernes antal indskrænkedes, og det man samledes om, var kulturelle og historiske emner. Politiske emner kom til gengæld stærkt op efter krigen.

Et blandet dansk-grønlandsk udvalg havde i 1946 forhandlet om en omlægning af politikken i Grønland. Et par af udvalgets grønlandske medlemmer, Gerhardt Egede og Frederik Lynge, indledte en diskussionsaften i februar med 'betragtninger over nogle aktuelle grønlandsproblemer' for en 300-talig forsamling. Hverken indlæg eller diskussion er offentliggjort.

Selskabet var ikke så godt repræsenteret i udvalget som i 1920. Kun en af de 8 danske politikere var medlem af selskabet, men det var så også udvalgets formand, fhv. statsminister V. Buhl. 2 af de 6 landsrådsudpegede var også medlemmer, Gerhard Egede og Frederik Lynge. Til gengæld var Grønlands Styrelses 4 deltagere alle medlemmer, og 12 af 14 tilkaldte eksperter. Intet udvalgsmedlem sad dog i selskabets bestyrelse. Det var ikke inviteret med.

Da betænkningen forelå i slutningen af året, blev bladet taget fra munden på to møder i selskabet, dels den 12. december 1946 og den 16. januar 1947. (Årsskriftet 1947 er helt helliget den sag).

På decembermødet rettede Kristoffer Lynge, Frederik Nielsen, Mikael Gam, Aage Bugge og Eske Brun en kraftig



Selskabets 50-års-dag fejredes i Odd Fellow Palæet i København november 1955.

kritik mod betænkningen utilstrækkelighed og mangel på radikalitet. Især var det faldet dem for brystet, at der ikke var blevet nedsat en sagkyndig kommission til at behandle problemstillingen. Man kan gætte på, at de savnede den indflydelse, som de sagkyndige fik i 1921 med at blive bedt om at lave udspillet. Direktør Oldendow, der havde været initiativtager til udvalgets nedsættelse, var den eneste, der forsvarede betænkningen og den politik, den udsprang af. Nu måtte man have arbejdsro, mente han. Desto stærkere stod udtalelserne fra den nys udnævnte vicedirektør i Grønlands Styrelse, Eske Brun, der talte om at befri sig for tilvante forestillinger. Betænkningen var et arbejdsprogram for det gamle Grøn-

land, nu gjaldt det det nye Grønland, mente han. Oldendow blev så fortørnet, at han meldte sig ud af selskabet. Men kommissionen kom jo. Allerede i november 1948 fremlagde statsminister Hedtoft sine fremtidsplaner for selskabets medlemmer, og samme måned blev kommissionen nedsat. Den 1100 sider store betænkning (G-50) blev offentliggjort i marts 1950 og blev en bibel for indsatsen i 1950-erne. Betænkningen debatteredes i selskabet i april 1950. Referatet heraf er dog ikke offentliggjort.

Samfundsforhold i øvrigt:

Selskabets møder gik dog ikke alene med diskussioner om udenrigspolitik eller dansk grønlandspolitik. Også sam-

fundsforhold i almindelighed toges op på debattmøderne.

1908-09 debatteredes muligheden for at grønlænderne kunne lære mere dansk for at sætte dem i stand til en mere direkte åndelig forbindelse med omverdenen og for at være bedre rustet, såfremt landet senere bliver mere åbnet for fremmede. Det vil slet ikke skade befolkningens 'nationale ejendommelighed eller særpræg', hævdede selskabet. I henvendelsen til ministeriet rådes der til at udvide danskundervisningen på seminariet som en start (årsskrift 1909 s. 17-19). På mødet herom den 12. februar 1909 mente en kolonibestyrer dog, at det var nok så nødvendigt, at de unge danske, som sendtes til Grønland, fik nogen undervisning i grønlandsk.

Skoleforholdene var oppe igen i 1917, og selskabet fik sit ønske opfyldt i 1925-loven, der satte undervisning i dansk på de grønlandske skolers læseplan, som det blev anbefalet i betænkningen af 1921. Skolevæsenet var på dagsordenen igen i 1936, hvor et oplæg af seminarieforsstander Fuglsang-Damgaard blev diskuteret. Alene foredraget er offentliggjort. Heri udnævner Fuglsang-Damgaard smertensbarnet i den grønlandske skole at være undervisningen i grønlandsk! Danskundervisningen var lagt alt for ambitiøst an i lovgivningen. I øvrigt har den kun betydning for dem, der skal videreuddannes på højere skoler, hævdede han (årsskriftet 1937 s. 64-66). I de generelle debatter 1946-50 får dog også skolevæsenet sine anbefalinger.

Omsorgen for grønlænderne rakte langt ned i samfundet. I januar 1909 fo-

reslog fhv. kolonibestyrer R. Müller, at der skulle gøres en indsats for at lære de grønlandske kvinder mere europæisk sans for renlighed, orden og sparsommelighed. Man kunne oprette sådanne husmoderskoler forskellige steder, og endda sende kvinderne til Danmark og samtidig uddanne dem til jordemoder eller sygeplejerske. Debatdeltagerne (alene mænd) var enige i hovedsigtet (årsskrift 1909 s. 20-27). Debatten førtes videre i årsskriftet, hvor fru kolonibestyrer Anna Bistrup frakendte forslaget al fornuft. Hun så hellere en dansk lærerinde i skolen, der kunne lære pigebørnene dyderne: 'orden, renlighed, påpasselighed og meget andet, som de i sørgelig grad mangler', som hun udtrykte sig (årsskrift 1910-11 s. 83-89). R. Müller forsvarede i samme nummer sit forslag, og dermed døde debatten om det emne ud.

Kolonihistorikere ville uden tøven rubricere tiltaget som en måde at disciplinere grønlænderne på, som en måde at udøve herredømme. Sådan så selskabets medlemmer ikke på det. Der var ingen ende på de velsignelser, der ville følge af, at de grønlandske fangere havde et velfungerende hjem, hvor fangsten blev behørigt behandlet og klæderne var i orden.

Sundhedsforholdene i Grønland havde også selskabets bevågenhed. Husbygningsprogrammet fra 1911 og husmoderskolerne 1909 havde også de aspekter. I marts 1923 fremlagde fhv. distriktlæge i Grønland, S. Barchalia en oversigt. Han hæftede sig især ved tuberkulosen, der efter hans opfattelse havde for gode vilkår i de usle boliger

og de lige så usle økonomiske kår for grønlanderne. Deltagerne gav ham ret. Der burde gøres noget ekstra (årsskrift 1922-23 s. 79-85). Helt samme melodi spillede medicinaldirektør Tryde i et foredrag i november 1923. Også han fremhævede boligforhold, vandforsyning og afløbsforhold som grundlæggende elementer i en bedre hygiejne. Også han talte for en forstærket medicinsk indsats. Læger og sygeplejersker gjorde, hvad de kunne<sup>2</sup>, og en privatmand, grosserer Lemvigh-Müller satte sig i spidsen og fik oprettet et sanatorium for tuberkuløse børn ved Sukkertoppen i 1925 (årsskrift 1926-27 s. 87-92). Som bekendt blev der først gjort en radikal indsats efter 2. Verdenskrig, såvel medicinsk som økonomisk og bolig-mæssig.

Andet:

Den helt overvejende del af møder var dog om historiske, naturhistoriske, etnografiske og topografiske emner. Set over årene 1907-1952 udgjorde de 60% af emnemøderne, mens de selskabelige samvær udgjorde små 20%.

### Delkonklusion

Det var øjensynligt selskabets ambition at være en faktor i grønlandspolitikken. Man må jo sige, at det lykkedes af og til. Det var en fjer i hatten, da regeringen efterlyste selskabets mening om USA-erklæringen i 1916, og at selskabets formand deltog i 1920-udvalget i sin egen skab af formand. Debatten i 1930-erne om sundhedsforhold og sociale forhold var en mere indirekte pressionsdannelse. 1946-50 spillede selskabet mere

en rolle som forum for de reformønsker, som også blev udtrykt ad mange andre kanaler, end som skaber af opinionen. Nu var der andre steder, hvor der var en grønlandsekspertise, først og fremmest landsrådet, der var aktiv medspiller på det politiske plan.

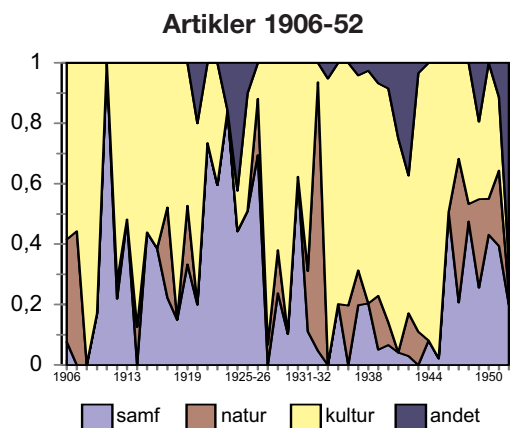
Selskabet stillede sig afgjort ikke tilfreds med selskabeligt samvær til pleje af gamle minder, som formanden advarede mod i 1924 (se ovenfor).

### Artikler

Overordnet viser artiklerne det samme billede som møderne. Kultur og natur fyldte i høj grad siderne. I visse årgange dog overgået af artikler om samfundsforhold, det være sig debatter eller udrødder. 1918-1925 synes dog samfundsforhold at have fyldt mere i årsskriftet end på møderne. Begge forhold har det tilfælles, at de fyldte godt lige efter krigen.

### Det Grønlandske Selskabs Skriftrække

Indtil 1952 udgav selskabet 17 skrifter i rækken. Det, der ovenfor er rubriceret



Figur 4. Artikler i årsskriftet 1906-1952 delt i kategorier.

som kultur er helt dominerende, nemlig 11 udgivelser. Det drejer sig i høj grad om (gen)udgivelse af ældre skrifter. Frem til 1933 var det genudgivelser af 1700-tals skribenter, 6 i alt, med Orløks forslag om at bebygge Scoresbysundegnen, 1915, som den eneste med politisk indhold. Genudgivelsen af Fabricius' *Fauna Groenlandica* fra 1780 i 1929 må siges at have naturmæssigt indhold. Det gælder også Oldendows Naturfredning i Grønland fra 1935, mens hans *Grønlandernes egne samfundsorganer* fra året efter jo beskriver samfundsforhold. Derefter tager de historiske beskrivelser over 1941-46 med Ostermann, R. Tving og Finn Gad, der skriver om Jakobshavn, Frederikshåb, skibsfarten og hele Grønlands historie. Harald Lindows beretning om *Kongefærden til Grønland i 1921* (1948), og Kingo Jakobsen og P.P. Sveistrup om *Erbverv og kultur langs polarkredsen*, altså nærmest samfundsforhold, er nr. 17 i rækken.

Et blik på udgivelserne frem til 2001 (nr. 34) giver helt det samme billede. Udgivelse af historiske kilder og historisk skrivning fylder hele billedet med undtagelse af mit eget register over årsskriftet fra 1979. Frederik Nielsens *Tuumarsi* fra 1980 er dog en roman.

### *Konklusion*

Bedømt på årsskriftet og skriftrækken var Det Grønlandske Selskab altså en interesseorganisation, hvis virksomhed var rettet mod oplysning og debat om kulturelle forhold i Grønland. Til tider dominerede dog de samfundsmæssige forhold i artiklerne og på møderne. Selskabet var for reformer i Grønland og spillede indtil 2. Verdenskrig en aktiv rolle. Det stillede gerne sine ressourcer til rådighed for debatterne herefter. I skriftrækken var historiske og kulturelle emner de helt overvejende.

*Axel Kjær Sørensen.*

### *Noter*

<sup>1</sup> Hr. Dúason gav dog ikke op så let. I Oslo blev han doktor i 1928 på en afhandling om Grønlands statsretlige stilling i Middelalderen. Den blev heftigt kritiseret af såvel norske, islandske og danske retslærde, og i 1947 udgav han i Reykjavik *Rjettarstapa Grænlands, nylendu Íslands* på 768 sider. (Grønlands retsstilling, Islands koloni). Selv Institut für Völkerrecht, Universität Göttingen udgav i 1955 hans '*Die koloniale Stellung Grönlands*' på 60 sider. Det er det sidste, jeg har på ham i denne forbindelse.

<sup>2</sup> Et historisk speciale fra Ilisimatusarfik 2004 af Paornanguaq Kristiansen har kortlagt indsatsen.